

Poznań, dnia; 15.02.2020r.

dr hab. Michał Ziarko, prof. UAM
Zakład Psychologii Zdrowia
i Psychologii Klinicznej
Instytut Psychologii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Strona | 1

**Recenzja rozprawy doktorskiej magistra Sebastiana Zbitkowskiego pt.
„Udział opiekunów prawnych w rozwoju psychofizycznym dzieci z
wrodzonymi wadami części twarzowej czaszki i dzieci zdrowych leczonych
ortodontycznie” napisanej na Wydziale Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu
Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu pod kierunkiem prof.
dr hab. Ewy Mojs.**

Uzasadnienie wyboru tematu

W rozprawie doktorskiej napisanej przez Pana mgr Sebastiana Zbitkowskiego pod kierunkiem Pani prof. dr hab. Ewy Mojs omawiane są zagadnienia istotne z punktu widzenia psychologii zdrowia.

Uważam, że psychologię zdrowia, badania Doktoranta wzbogacają o wiedzę o tym, jak niepełnosprawność dziecka, pod postacią wrodzonych wad twarzowej części czaszki, zakłóca funkcjonowanie rodzin. Praca ta wpisuje się w nurt badań prowadzonych w obszarze psychologii zdrowia poświęconych obciążeniom i ich konsekwencjom, jakich doznają opiekunowie osób niepełnosprawnych lub dotkniętych chorobą przewlekłą. Sądzę, że praca doktorska przygotowana przez mgr Sebastiana Zbitkowskiego pozwala znaleźć

ul. A. Szamarzewskiego 89, 60-568 Poznań
tel. +48 61 829 23 07
uampsy@amu.edu.pl

inspiracje i wskazówki, na co zwrócić uwagę, żeby minimalizować ryzyko zakłóceń rozwoju społecznego dzieci z wadami części twarzowej czaszki.

W moim odczuciu temat, którym zajął się Doktorant, niesie ze sobą szansę rozwoju dwóch wskazanych wyżej subdyscyplin psychologii. Dlatego jednoznacznie pozytywnie oceniam problematykę podjętą przez mgr Sebastiana Zbitkowskiego w rozprawie doktorskiej.

Pewne wątpliwości budzi tytuł pracy. Brzmi on: „*Udział opiekunów prawnych w rozwoju psychofizycznym dzieci z wrodzonymi wadami części twarzowej czaszki i dzieci zdrowych leczonych ortodontycznie*”. Tak sformułowany tytuł sugeruje, że wyjaśniany będzie rozwój psychofizyczny dzieci. Jednak analiza modelu badawczego wskazuje, że zmienną zależną jest ocena siły i możliwości rodziny. Być może zwrot „w rozwoju psychofizycznym” powinien zostać zastąpiony określeniem „w rozwoju społecznym”.

Recenzowana rozprawa doktorska liczy 128 stron. Jej struktura jest typowa dla rozprawy doktorskiej, to znaczy składa się z części teoretycznej (jeden rozdział) i empirycznej (trzy rozdziały). Całość zamykają dwa rozdziały, w których Doktorant dyskutuje otrzymane wyniki (jeden rozdział) oraz przedstawia wnioski płynące z przeprowadzonych przez siebie badań (jeden rozdział). Pisząc rozprawę doktorską Autor sięgnął do wielu wcześniejszych prac. Wykaz literatury liczy sto trzydzieści jeden pozycji polsko- i obcojęzycznych. Obejmuje on prace, które zostały wydane pomiędzy rokiem 1972 a 2018. Większość cytowanych prac to teksty polskojęzyczne (116 teksty, 89%). Ubogie są odwołania do literatury światowej – jedynie 16 pozycji – zwłaszcza tekstów empirycznych opisujących obserwowane zależności pomiędzy badanymi zmiennymi. Literatura, na którą powołuje się Doktorant, została dobrana przez Niego specyficznym ze względu na poruszaną problematykę i wykorzystana w pełni. Oceniając pracę pod względem formalnym należy podkreślić, że jest napisana starannie, poprawną polszczyzną, a tok wyводу jest w zasadzie spójny i klarowny. Percepcję tekstu ułatwia 29 tabel

oraz jedna rycina. Są one czytelne, przygotowane na odpowiednim poziomie edytorskim. Dzięki nim czytelnik może zorientować się w problemach poruszanych w tekście, a szczególnie w wynikach przedstawionych w metodologicznej części pracy. Uważam, że praca doktorska została napisana zgodnie z obowiązującymi standardami, a jej struktura odpowiada wymogom stawianym doktoratowi.

Teoretyczne podstawy badań

Doktorant realizując projekt badawczy, którego wyniki przedstawione są w pracy doktorskiej, postawił sobie za zadanie sprawdzenie, czy występują różnice w zakresie: (1) siły i możliwości opiekuńczych, (2) hierarchii wartości oraz (3) subiektywnej oceny rodziny pomiędzy rodzicami dzieci z wadami części twarzowej czaszki a dziećmi bez tych wad. Ponadto, Doktorant dążył do sprawdzenia, czy lęk pełni funkcję moderatora w dwóch typach relacji: (1) wartości a ocena siły możliwości rodziny i (2) subiektywna ocena funkcjonowania rodziny a ocena siły i możliwości rodziny.

Takie sformułowanie problematyki na etapie pracy koncepcyjnej stawia przed Doktorantem trzy główne zdania. A mianowicie, konieczne jest scharakteryzowanie sytuacji, jaką jest wychowywanie dziecka z niepełnosprawnością. Po drugie, niezbędne wydaje się dokonanie charakterystyki środowiska rodzinnego i jego znaczenia dla funkcjonowania dzieci z niepełnosprawnością. I po trzecie, scharakteryzowanie lęku (w domyśle rodziców o dziecko), jako czynnika wyznaczającego siłę i możliwości rodziny.

Analizę wprowadzenia teoretycznego zacznę od uwagi ogólnej. Tekst napisany jest syntetycznie, czyta się go bardzo dobrze. Wywód prowadzony przez Doktoranta jest spójny i klarowny. Jeśli chodzi o treściową zawartość wprowadzenia teoretycznego to Doktorant przeprowadził w nim analizę sytuacji, jaką jest niepełnosprawność i jakie wymagania pojawiają się w związku z nią

przed rodziną. Czytelnik pozostaje jednak z niedosytem, ponieważ niezwykle ubogie, lub nie ma ich wcale, są fragmenty pracy poświęcone charakterystyce (1) środowiska rodzinnego ze szczególnym uwzględnieniem subiektywnej oceny rodziny, jej siły i możliwości, wartości oraz fragmenty (2) dotyczące lęku, jako czynnika wyznaczającego siłę i możliwości rodziny. Strona | 4

Analizy prowadzone w części teoretycznej doktoratu, ze względu na ich braki treściowe, uważam za spełniające w podstawowym stopniu wymagania, jakie stawia się osobie ubiegającej się o stopień doktora. Szkoda ponieważ, na podstawie tego, co przeczytałem, wydaje się, że Doktorant posiada kompetencje żeby napisać bardzo dobre wprowadzenie teoretyczne. Na marginesie, część treści, które mogły by wzbogacić fragment teoretyczny rozprawy doktorskiej odnajduję w dyskusji.

Ocena projektu badań i poprawności przyjętych metod badawczych

Oceniając fragment rozprawy doktorskiej poświęcony przedstawieniu założeń projektu badań własnych oraz opracowaniu uzyskanych wyników, należy podkreślić odpowiednie kompetencje mgr Sebastiana Zbitkowskiego do tworzenia i prowadzenia projektów badawczych w obszarze psychologii klinicznej.

Przygotowując badania Doktorant sformułował dwa podstawowe cele badawcze. Po pierwsze, chciał On stwierdzić, czy posiadanie dziecka z wadami części twarzowej czaszki odbija się na hierarchii wartości, sile i możliwościach opiekuńczych oraz ocenie rodziny dokonywanej przez rodziców. Po drugie, Doktorant dążył do określenia wyznaczników siły i możliwości rodziny.

W rozdziale metodologicznym oczekuje się zgromadzenia informacji niezbędnych do zrozumienia koncepcji badań oraz przeprowadzenia ich ewentualnej, późniejszej replikacji. W związku z tym konieczne jest przedstawienie w nim pięciu elementów:

- 1) Modelu badawczego - Doktorant przedstawił swój własny model badawczy na s. 46. Wynika on z przeprowadzonych analiz teoretycznych (jest spójny z nimi) oraz daje możliwość uszczegółowienia pytań badawczych. Niestety, nie odpowiada on postawionym celom badawczym, ponieważ z takiej formy graficznej można wnioskować, że lęk jest zmienną pośredniczącą pomiędzy wartościami i subiektywną oceną rodziny a oceną siły i możliwości rodziny a nie moderatorem tej relacji.
- 2) Sformułowanych celów i pytań badawczych - Doktorant podjął się zrealizowania jednego ogólnego celu badawczego, który chciał osiągnąć stawiając cztery szczegółowe pytania badawcze, które miały na celu jego zrealizowanie. Cel ogólny został sformułowany w prawidłowy sposób. Pytania badawcze (cele szczegółowe) nie są do końca jasne. Uwaga ta dotyczy w szczególności pytania 3 i 4. Pytanie trzecie brzmi: *„Jakie istnieją różnice pomiędzy rodzinami dzieci z wrodzonymi wadami części twarzowej czaszki w zakresie oceny funkcjonowania rodziny, posiadanej hierarchii wartości opiekunów, nasilenia lęku i oceny siły i możliwości rodziny?”*. Nie wynika z niego, kto z kim będzie porównywany. Czwarte pytanie badawcze zostało sformułowane w następujący sposób *„Jak poziom i nasilenie lęku jako cechy moderuje zmienne związane z subiektywną oceną rodziny i posiadaną hierarchią wartości oraz oceną siły i możliwości rodziny?”* Według mojej wiedzy zmienna posiada status moderatora, jeśli jest czynnikiem, który decyduje o tym, jakie są relacje pomiędzy zmiennymi. Z pytania czwartego nie wynika, która ze zmiennych ma status zmiennej zależnej, a która niezależnej.
- 3) Hipotez badawczych – mgr Sebastian Zbitkowski nie sformułował hipotez badawczych. Jest to niedociągnięcie ponieważ, Autor nie stawia przypuszczeń, jakich się spodziewa zależności między zmiennymi tzn. nie przewiduje, czy wystąpią różnice między porównywanymi grupami i którą z grup będzie cechować wyższy poziom danej zmiennej. Jest to spore

niedociągnięcie, ponieważ od przyszłego doktora oczekiwałbym formułowania hipotez w postaci kierunkowej wraz z uzasadnieniem swoich przypuszczeń wynikających z wcześniej poczynionych analiz. Poczytuję to jako brak w myśleniu teoretycznym o analizowanym zjawisku.

- 4) Zmiennych oraz sposobu ich pomiaru – w projektowanych badaniach Doktorant uwzględnił pomiar następujących zmiennych: siły i możliwości rodziny przy pomocy Skali Oceny Rodziny (SOR), wartości: wykorzystując Skalę Wartości Schelerowskich (SWS), subiektywnej oceny funkcjonowania rodziny szacując ją za pomocą autorskiego Kwestionariusza Subiektywnej Oceny Funkcjonowania Rodziny (KSOFR) oraz lęku wykorzystując do jego mierzenia Inwentarz Stanu i Cechy Lęku (STAI). Metody badawcze zostały dobrane prawidłowo biorąc pod uwagę sformułowane cele badawcze. Doceniam wysiłek, jaki mgr Sebastian Zbitkowski musiał włożyć w przygotowanie własnej metody pomiaru. Doktorant scharakteryzował badane zmienne, dokonując ich statystycznego opisu, sprawdzając, czy ich rozkład jest zbliżony do normalnego. Zabrakło sprawdzenia rzetelności wykorzystanych narzędzi badawczych.
- 5) Charakterystyki procedury badawczej (organizacja badań, grupa badawcza). Doktorant dokonał charakterystyki grupy badawczej i przebiegu badań. W badaniu wzięło udział 100 opiekunów dzieci. Tworząc grupę badawczą posłużył się doborem celowym zapraszając do badań 50 opiekunów dzieci z wadami twarzoczaszki oraz 50 opiekunów dzieci nieobarczonych takim zaburzeniem pozostających jednak pod opieką ortodonty. Uważam, że Doktorant powinien w badaniach uwzględnić trzecią porównywaną podgrupę, to jest rodziców dzieci zdrowych, niedoznających żadnych problemów zdrowotnych. Dopiero odniesienie wyników rodziców opiekujących się dzieckiem z niepełnosprawnością do wyników rodziców

dzieci zdrowych pozwala wnioskować, w jaki sposób opieka nad dzieckiem niepełnosprawnym zakłóca funkcjonowanie rodziny.

Szczegółowa charakterystyka badanej próby ze względu na czynniki demograficzne została przedstawiona w tabeli 6. Sądzę, że zestawione w niej dane nie są kompletne. Brakuje przeprowadzenia odpowiednich testów istotności różnic. Pozwoliłyby one stwierdzić, czy porównywane grupy są homogeniczne.

Pomimo pewnych niedociągnięć (brak hipotez, nieobliczenie rzetelności narzędzi badawczych), uważam że struktura rozdziału metodologicznego i jego treść za spełniające wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Dokonany przez Doktoranta opis pozwala zrozumieć koncepcję badań, pytania, na jakie poszukiwał odpowiedzi, sposób operacjonalizacji zmiennych oraz organizację i przebieg badań.

Rezultaty badań – ocena sposobu prezentacji i ich znaczenia

Doktorant analizuje uzyskane dane za pomocą kilku podstawowych procedur statystycznych. Należą do nich: obliczanie statystyk opisowych, prostych współczynników korelacji oraz testów istotności różnic (uwzględniając wskaźniki wielkości efektu). Zastosowane procedury statystyczne są podstawowymi narzędziami analizy danych. Ze względu na realizowaną procedurę badawczą są one adekwatne i wystarczające do rozwiązywania problemów badawczych postawionych w pracy doktorskiej.

Pewne zastrzeżenia może budzić niekompletność analiz. Zwracam uwagę na następujące kwestie. Po pierwsze, nie wszystkie badane zmienne charakteryzował rozkład zbliżony do normalnego (patrz tabele 7 i 8), jednak obliczając testy istotności różnic oraz współczynniki korelacji w każdym z przypadków Doktorant posłużył się procedurami statystycznymi przeznaczonymi

dla zmiennych o rozkładzie normalnym. W części przypadków powinien skorzystać z testu Manna-Whitneya oraz obliczyć odpowiedni dobrany współczynnik korelacji r-Spearmana lub tau-b Kendala. Uważam, że osłabia to jakość prowadzonych analiz.

Strona | 8

Ma marginesie, zastanawiam się dlaczego Doktorant dokonując opisu mierzonych zmiennych (tabele 7 i 8) dokonał tej procedury z rozbiciem na grupy. Sądzę, że jest to zabieg niewłaściwy. Wyjaśniając, w tym fragmencie pracy powinna zostać przedstawiona rzetelność wykorzystanych metod oraz wyniki testów pozwalających stwierdzić czy badaną zmienną charakteryzuje rozkład zbliżony do normalnego. Procedury te wykonuje się, aby stwierdzić, czy daną zmienną włączyć do dalszych analiz (analiza rzetelności) oraz jakimi testami statystycznymi się posłużyć (sprawdzenie rozkładu). Zastanawiam się, jaki test powinien zostać dobrany przez Doktoranta w przypadku, gdy otrzymał sprzeczne informacje o rozkładzie na przykład w „ogólnej ocenie rodziny”. W jednej z podgrup zmienną tę charakteryzuje rozkład zbliżony do normalnego w drugiej nie.

Po drugie, zabrakło opisu procedury przypisania badanych rodziców do jednego z układów rodzinnych, tzn. zrównoważonego, zdrowego, niezrównoważonego (dane zebrane w tabeli 10). Trudno mi stwierdzić, czy Doktorant wyodrębnił grupy na podstawie jakichś kryteriów teoretycznych, czy też przeprowadził analizę skupień. W tym drugim przypadku nie odnajduję jej wyników.

Po trzecie, zastanawiam się dlaczego Doktorant nie przeprowadził analizy moderacji, tylko obliczył współczynniki korelacji dla osób, które uzyskały wyniki powyżej 7 stenu w skali szacującej poziom lęku (wyniki zaprezentowane w tabelach od 24 do 29). Po co komplikować prowadzone analizy?

Po czwarte, przedstawiona na stronie 43 numeracja celów szczegółowych nie odpowiada kolejności weryfikacji celów szczegółowych (s.59). Dla przykładu cel szczegółowy numer 1 ze strony 43 jest określony jako cel 2 na stronie 59. Fakt

ten zakłóca przejrzystość i klarowność struktury pracy utrudniając czytanie jej ze zrozumieniem. Dla czytelnika powinno być jasne, co w danym momencie jest analizowane.

Pomimo różnych uwag krytycznych dotyczących sposobu prowadzenia analiz i prezentacji wyników, uważam że odpowiadają one wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim.

Ocena formalnej strony recenzowanej rozprawy

Przyglądając się szczegółowo formalnej stronie pracy, trudno wskazać, jakieś uchybienia. Praca napisana jest starannie, poprawną polszczyzną. Tok wyводу jest logiczny i spójny. Sposób tworzenia tabel budzi pewne wątpliwości. Są one zbyt rozbudowane przez co utrudniają percepcję czytanego tekstu. Dla przykładu tabelę 9 można by podzielić na cztery mniejsze, umieszczając w nich wyniki każdej z porównywanych zmiennych. Usterki formalne są w zasadzie „drobnostkami”, które w niewielkim stopniu wpływają na ocenę rozprawy doktorskiej.

Podsumowanie

W pełnienie roli recenzenta wpisane jest szukanie niedociągnięć i uchybień w recenzowanych tekstach po to, aby Autor mógł otrzymać informację z zewnątrz, co zrobił i co mógłby zrobić inaczej. Uwagi sformułowane przeze mnie, nie umniejszają wartości pracy doktorskiej przygotowanej przez Pana mgr Sebastiana Zbitkowskiego, a wynikają przede wszystkim z chęci zmobilizowania Doktoranta do krytycznego przyjrzenia się swojej pracy.

Z punktu widzenia wymagań stawianych rozprawie doktorskiej, jako kryterium oceny przygotowania Doktoranta do samodzielnego i poprawnego pod

względem metodologicznym rozwiązywania problemów badawczych w obszarze psychologii, oceniam rozprawę doktorską, jako spełniającą ustawowe warunki ubiegania się o stopień doktora. Zgodnie z Ustawą o Tytułach i Stopniach Naukowych z roku 2003, rozprawa doktorska napisana przez mgr Sebastiana Zbitkowskiego pt. *Udział opiekunów prawnych w rozwoju psychofizycznym dzieci z wrodzonymi wadami części twarzowej czaszki i dzieci zdrowych leczonych ortodontycznie* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wskazuje na posiadanie wiedzy teoretycznej z obszaru psychologii umożliwiającej formułowanie problemów badawczych i ich rozwiązywanie w badaniach naukowych. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Pana mgr Sebastiana Zbitkowskiego do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

/dr hab. Michał Ziarko, prof. UAM/